

Nr 5

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska *riksbankens* tillstånd och huru densamma styrd och förvaltat blivit, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avser metalliska kassans upprätthållande samt myntväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens och industristyrelsens protokoll ävensom protokoll från gemensamt sammanträde med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1964, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1963, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1964, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år. Vid granskningen har för utskottet varit tillgänglig jämväl en särskild redogörelse för verksamheten vid riksbankens sedeltryckeri under år 1964.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivning, in- och utlåningsrörelse ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksbankens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

På sin utlånings- och övriga rörelse under år 1964 har riksbanken erhållit en nettovinst av 167 256 897 kronor och 76 öre.

I avseende härpå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekommer i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av dels de allmänna och särskilda protokoll, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1964, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1965, dels den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1963—30 juni 1964, dels ock fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1965 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o) **Penning- och valutapolitiken.** Vid ingången av år 1964 beräknades att den totala produktionen i Sverige skulle stiga i något snabbare takt detta år än under år 1963. Den tidigare nedgången i näringslivets investeringar antogs kunna förbytas i en uppgång genom en omsvängning i lagerinvesteringarna; för exportens del förutsågs samtidigt en fortsatt expansion. Den ekonomiska politiken bedömdes böra inriktas på att förhindra uppkomsten av ett allmänt övertryck i ekonomin.

Den faktiska utvecklingen av den svenska ekonomin under år 1964 blev ovanligt gynnsam. Den produktionsökning som uppnåddes, drygt 5 1/2 procent, är en av de högsta i Sverige under efterkrigstiden. Den höga sysselsättningen bevarades och utrikesbalansen hölls vid makt. Utrikeshandeln och näringslivets investeringar — totalt sett — var de mest expansiva faktorerna. Under året skedde en gradvis åtstramning av den ekonomiska politiken; särskilt markant var detta på kreditpolitikens fält.

Även internationellt rådde en utpräglad högkonjunktur. Det samlade produktionsresultatet för de västeuropeiska länderna ökade under år 1964 med 5 1/2 procent mot 4 procent året innan. I Förenta staterna steg bruttonationalprodukten med närmare 5 procent. Liksom i Sverige utgjorde i det övriga Västeuropa näringslivets investeringar och exporten drivkrafter för den ekonomiska utvecklingen. Bilden var dock inte enhetlig; bl. a. utvecklades Storbritanniens export mycket svagt. Under senare delen av året skedde allmänt en viss försvagning av utvecklingstakten. I vissa länder, t. ex. Frankrike och Italien, framstod denna försvagning främst som en följd av den förda stabiliseringspolitiken. I vissa andra länder, såsom Västtyskland samt Danmark och Norge, var orsaken främst att söka i ett ansträngt kapacitetsläge.

Den internationella konjunkturutvecklingen återspeglas i en kraftig ökning av den svenska exporten, som totalt beräknas ha stigit med 9,5 procent. Vår andel av världsexporten fortsatte härigenom att stiga. EFTA-länderna svarade för en växande andel av den svenska exporten.

Vid sidan av exporten var, såsom nämnts, näringslivets investeringar i fasta anläggningar och lager starka drivkrafter bakom den inhemska produktionsutvecklingen. Nedgången i lagerinvesteringarna under 1963 förbyttes under fjolåret i en kraftig uppgång. Medan investeringsutvecklingen inom flertalet näringsgrenar — främst handel och sjöfart — var klart expansiv, uppvisade industriinvesteringarna i byggnader och maskiner en nedgång med drygt 1 procent. Industrins investeringar har härigenom legat på en ungefär oförändrad nivå under den senaste fyraårsperioden. Bostadsinvesteringarna ökade med 9 procent och de kommunala investeringarna med drygt 10 procent. Utvecklingen under 1960-talets första år med en stark tillväxt av bostadsbyggandet och av den kommunala sektorn fortsatte alltså även under fjolåret. Totalt ökade investeringarna med 6,5 procent, d. v. s. något mer än bruttonationalprodukten. Bruttoinvesteringarnas andel av denna steg härmed till närmare 33 procent.

Hushållens disponibla inkomster steg i påtagligt lägre takt än bruttonationalprodukten i sin helhet. Häremot svarade en viss begränsning av den privata konsumtionens tillväxttakt; även den offentliga konsumtionens tillväxttakt minskade. Tillsammans ökade privat och offentlig konsumtion med 4,5 procent. Konsumtionspriserna steg 1964 i genomsnitt med 3,4 procent, vilket innebar en något kraftigare ökning än under senare år.

Efterfrågeökningen inom landet medförde en uppgång för importens del, som dock understeg exporttillväxten. Handelsbalansen utvecklades därför gynnsamt. I fråga om kapitaltransaktioner redovisas en omsvängning från kapitalexport till kapitalimport. Till följd av denna utveckling samt en ökning av den s. k. restposten steg valutareserven med närmare 1 miljard kr. Restpostens utveckling torde i huvudsak avspegla en ökning av kortfristiga kommersiella krediter.

Den här skisserade konjunkturutvecklingen föranledde en skärpning av den ekonomiska politiken, i synnerhet kreditpolitiken. Finanspolitiken behöll sin restriktiva utformning. Arbetsmarknadspolitiken inriktades särskilt på att utjämna de regionala ojämnheter. För att dämpa den höga efterfrågan på byggnadsarbetskraft senarelades vissa offentliga investeringar. I samma syfte utnyttjades i storstadsområdena lagen om igångsättnings-tillstånd för byggnadsarbete.

Den mest markerade åtstramningen skedde som nämnts på kreditpolitikens område. Diskontot, som höjts i juni 1963, höjdes i januari ytterligare med en halv procentenhet till 4 1/2 procent. Affärsbankernas möjligheter att låna i riksbanken begränsades under våren i två omgångar. I februari fastställde riksbanken att varje affärsbanks upplåning fick uppgå till högst hälften av dess fonder; för lån härutöver utgick s. k. straffränta med 9 procent. I april skedde en ytterligare begränsning av lånerätten till högst en fjärdedel av fonderna för de banker som ej uppfyllde likviditetskvoterna. Den stigande aktiviteten inom ekonomin under sommaren och hösten för-

anledde riksbanken att i november ännu en gång höja diskontot med en halv procentenhet, till 5 procent. Samtidigt höjdes straffräntan till 10 procent.

Den restriktiva kreditpolitiken medförde en dämpning av kreditexpansionen. Kreditgivningen räknad netto, d. v. s. utlånade belopp minus återbetalade, uppgick 1964 till ca 9 miljarder kr., innefattande hela den organiserade kreditmarknaden. 1963 hade den uppgått till ca 8 1/2 miljarder kr. och 1962 till ca 7 miljarder kr. Tillväxttakten i kreditgivningen avtog sålunda på ett markerat sätt under 1964. De långfristiga placeringarna svarade för en växande andel, under det att affärsbankernas direkta kreditgivning kraftigt reducerades. Medan affärsbankernas utestående lån under 1963 hade ökat med ca 3,2 miljarder kr., inskränkte sig ökningen under 1964 till ej fullt 2 miljarder kr.

Placeringarna på kapitalmarknaden växte ganska kraftigt under fjolåret. Ökade placeringar företogs främst av allmänna pensionsfonden, men även enskilda försäkringsinrättningar och allmänheten (övriga företag, privatpersoner m. fl.) ökade sina obligationsinnehav. Emissionerna av långfristiga obligations- och förlagslån steg från 3,9 miljarder kr. år 1963 till ca 4,7 miljarder kr. år 1964. Parallellt härmed skedde en tillväxt av reverslångivningen från kapitalmarknadsinstitutet.

Nyemissionerna av aktier uppgick till inemot en halv miljard kr. Omsättningen på aktiemarknaden var den livligaste på många år och kurserna var stigande. Kursstegringen var dock lägre än året innan.

Under året ägde en viss förskjutning rum av kreditgivningens fördelning mellan låntagarkategorierna. Bostadsbyggandet och kommunerna erhöll en ökad andel av den totala kreditgivningen, medan näringslivets andel minskade och statens upplåning i huvudsak förblev oförändrad.

Statens nettoupplåning uppgick till ca 250 milj. kr., vilket innebar att den förskjutning av totalbudgetsaldot som ägde rum mellan 1962 och 1963 — från ett överskott på ca 600 milj. kr. till ett underskott på 200 milj. kr. — inte hade någon motsvarighet under fjolåret. Liksom under 1963 framkom det kassamässiga totalbudgetsaldot som ett resultat av ett utgiftsöverskott under årets senare hälft och ett inkomstöverskott under förra hälften av året. Den av 1964 års riksdag givna rätten för riksgäldskontoret att i likviditetsutjämnande syfte placera sina överskottskassor på dagslånemarknaden har under året begagnats.

Under året emitterade riksgäldskontoret två nya långfristiga ränteobligationslån, varjämte ytterligare inbetalningar på det i slutet av 1963 upplagda lånet skedde. Vidare emitterades ett nytt premieobligationslån. Efter som samtidigt den kortfristiga upplåningen minskade, skedde en ytterligare konsolidering av den utelöpande statsskulden.

Näringslivets nettoupplåning på kreditmarknaden uppgick 1964 till 3,3 miljarder kr. I förhållande till 1963 innebar detta en minskning, som främst

torde ha betingats av den restriktiva kreditpolitiken. Framför allt krympte affärsbankernas kreditgivning. I fråga om finansieringen genom emissioner av aktier och obligationer skedde däremot ingen nämnvärd förändring. Minskningen i kreditgivningen till näringslivet ägde rum trots att, såsom nämnts, investeringarna ökade. Förklaringen härtill synes ha varit dels en positiv vinstutveckling, dels en ökning av de kommersiella krediterna vid sidan av banksystemet, såväl inom landet som från utlandets sida.

Bostadssektorn har under senare år ställt väsentligt ökade krav på kreditmarknaden. Sedan 1962 har sålunda den totala kreditgivningen till bostadsbyggande stigit med drygt 30 procent. Under fjolåret steg bostadskreditgivningen totalt med drygt 1/2 miljard kr. jämfört med 1963. För denna uppgång hade affärsbankernas utlåning och förvärv av hypoteksobligationer stor betydelse.

Kommunernas nettoupplåning uppgick förra året till 1,3 miljard kr., vilket innebar en ökning med 300 milj. kr. jämfört med 1963. Den kommunala upplåningen sker i allt väsentligt genom emissioner av obligationer och upptagandet av reverslån hos kapitalmarknadsinstitutet. Obligationsemissionerna spelade en växande roll under fjolåret. Även reverslångivningen expanderade, bl. a. till följd av allmänna pensionsfondens ökade placeringar i kommunlån.

Det kommunala upplåningsbehovet har vuxit kraftigt under senare år. Den främsta anledningen härtill har givetvis varit den kommunala investeringsexpansionen. För bedömningen av kommunernas önskemål om krediter föreligger endast ett osäkert material. Kommunerna torde emellertid under kommande år fortsätta att ställa höga anspråk på krediter, och svårigheterna att tillgodose önskemålen kan bedömas förbli stora. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om riksbanksfullmäktiges i deras remissyttrande över markpolitiska utredningens betänkande gjorda uttalande — som även upptagits i årets finansplan — att det kommunala skatteuttaget skall utgöra en av fördelningsgrunderna för utlåningen till kommunerna. Utskottet finner det för sin del rimligt att i ett pressat kreditmarknadsläge hänsyn även av detta slag tages vid tillämpningen av rådande emissionskontroll.

Det internationella finansiella samarbetet har under året ytterligare utvidgats. Sedan utredningar rörande det internationella betalningssystemet verkställts dels inom den s. k. tioländergruppen, vari Sverige ingår, dels inom Internationella valutafonden, har enighet i princip uppnåtts bl. a. om en allmän höjning av medlemsländernas kvoter i fonden. Över huvud taget förutsätts olika slags kreditmöjligheter även framgent spela en viktig roll vid den erforderliga utbyggnaden av det internationella betalningssystemet. Inom tio-ländergruppen har vidare träffats överenskommelse om formerna för en multilateral övervakning av hur de olika kreditmöjligheterna utnyttjas.

Betydelsen av det internationella kreditsamarbetet visade sig vid den brittiska betalningskrisen under hösten 1964. I syfte att stärka pundets ställning sattes det s. k. generella lånearrangemanget inom Internationella valutafondens ram i kraft för första gången. Senare beviljade ett antal centralbanker m. fl. i samma syfte Bank of England krediter av avsevärd omfattning; i denna aktion deltog Sveriges riksbank. De vidtagna åtgärderna är ett uttryck för de på senare år intensifierade strävandena att åstadkomma ökad stabilitet i de internationella betalningsförbindelserna.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o) **Protokoll och berättelser.** Fullmäktige i riksgäldskontoret redovisar i sin berättelse vissa åtgärder som vidtagits för att anskaffa bostäder och bereda skrivhjälp åt riksdagens ledamöter. Utskottet räknar med att i annat sammanhang få återkomma till dessa frågor.

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

3:o) **Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken.** Riksdagens revisorer har för sin del tillstyrkt att ansvarsfrihet för riksbankens förvaltning under den tid revisionen omfattat beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att, med avseende på riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid granskningen omfattar, utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1963 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1964 till och med den 9 januari innevarande år.

4:o) **Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret.** Riksdagens revisorer har för sin del tillstyrkt, att ansvarsfrihet för riksgäldskontorets förvaltning under den tid revisionen omfattat beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att, med avseende på riksgäldskontorets ställ-

ning och förvaltning under den tid granskningen omfattat, utskottet för sin del anser att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1963—30 juni 1964 än även för alla beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1964 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 2 mars 1965

På bankoutskottets vägnar:

C. G. REGNÉLL

Närvarande:

från första kammaren: herrar Stähle, Gustaf Henry Hansson, Åke Larsson, Palm, Nils Theodor Larsson, Åkerlund, Augustsson och Stefanson;

från andra kammaren: herrar Regnéll, Hagnell, Berglund, Larsson i Umeå, Ekström i Iggesund, Haglund, Börjesson i Glömminge och Fridolfsson i Rödeby.

Reservation

av herrar *Gustaf Henry Hansson, Åkerlund, Stefanson, Regnéll* och *Larsson* i Umeå

beträffande utskottets öförmälan under punkten 1:o).